

УДК 378.046

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Галина Сударева,
КЗ «Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»*

У статті представлено структурно-функціональну модель реалізації контекстного навчання як чинника ефективної навчально-пізнавальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти, що забезпечує розвиток професійної компетентності педагога.

Ключові слова: професійна компетентність педагога, післядипломна педагогічна освіта, курсове підвищення кваліфікації, контекстне навчання, педагогічна інноватика.

Постановка проблеми. Реформування освітньої галузі України в контексті нової української школи актуалізує проблему формування, розвитку й удосконалення професійної компетентності педагогів. Приведення рівня професійності педагогічного працівника у відповідність до вимог часу, індивідуально-особистісних і виробничих потреб покладається, у першу чергу, на післядипломну педагогічну освіту як органічну складову системи неперервної освіти.

Структурною складовою післядипломної педагогічної освіти є курсове підвищення кваліфікації, ключем до модернізації якого серед інших є парадигма особистісно-зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів.

Перешкоджанням у користуванні цим ключем є ряд суб'єктивних та об'єктивних причин. Серед суб'єктивних можна зазначити низьку мотивацію педагогів до вдосконалення власного професіоналізму; формально-виконавський характер навчальної діяльності під час підвищення кваліфікації тощо. Об'єктивні причини приховуються власне в самій системі підвищення кваліфікації: інформація, що пропонується слухачам, носить здебільшого абстрактний характер; традиційні технології навчання, спрямовані на сприймання, осмислення та запам'ятовування навчального матеріалу; значні відмінності у змісті професійної діяльності фахівця і навчальної діяльності його як слухача курсів підвищення кваліфікації.

У зв'язку з цим усе більшої ваги набувають освітні системи, що ґрунтуються на поліпарадигмальному підході. Однією з таких систем є технологія контекстного навчання, за якої шляхом трансформації пізнавальної діяльності у професійну відбувається розвиток діяльнісної позиції, професійної суб'єктності і професійної компетентності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підвищення кваліфікації педагогічних працівників приділено значну увагу в монографіях багатьох учених (В. Боднар, Н. Клокар, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, Н. Протасова, П. Худоминський), розкрито роль закладу післядипломної педагогічної освіти в модернізації змісту освіти в Україні (Л. Даниленко, Н. Клокар, М. Лапенко, Л. Покроєва та ін.), визначено особливості процесу навчання в системі післядипломної педагогічної освіти (Л. Гончаренко, А. Зубко, М. Красовицький, Т. Сущенко та ін.). Теоретичні основи застосування освітніх інновацій в освітньому процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників відображено у працях В. Бондаря, Л. Даниленко, В. Олійника, Л. Пуховської, В. Семиченко та ін.

Концепцію контекстного навчання розробили А. Вербицький і представники його наукової школи. У вітчизняній психолого-педагогічній науці на сьогодні вона є новим напрямом наукових розвідок і знаходиться на етапі її усвідомлення, розробки змістовно-методичного забезпечення запровадження у практику освітнього процесу, що знайшло відбиття в наукових статтях (Г. Барська, Л. Бурдейна, Ю. Красильник, М. Левківський, О. Мамонова, Н. Пророк, Л. Пустовар, О. Ткаченко, С. Яцишина), а також у дисертаційних роботах (В. Желанова, І. Марчук, Л. Костельна, Т. Сидоренко).

Незважаючи на значний інтерес науковців до ідей контекстного навчання, педагогічні аспекти використання його положень у системі підвищення кваліфікації досліджено недостатньо і потребують подальшого вивчення.

Мета статті – дослідити педагогічні умови функціонування технології контекстного навчання в освітньому процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розкрити її роль у розвитку професійної компетентності педагогів.

Виклад основного матеріалу. Назва «контекстне навчання» походить від дефініції «контекст» (лат. contextus – тісний зв'язок, сплетення), що означає «закінчений за змістом уривок тексту, який дає змогу встановити значення слова або речення, що входять до його складу» [2]. Стосовно професійної освіти «контекст» можна розуміти як умови усвідомлення впливу професійної діяльності суб'єкта на процес і результати його навчальної діяльності. Поняття «контекст» є семантичним складником базових термінів дослідження: «контекстне навчання», «професійний контекст».

Отже, контекстним навчанням слухачів курсів підвищення кваліфікації є освітня система, яка завдяки змісту і формам навчальної діяльності забезпечує перетворення знань із предмету навчальної діяльності на засіб здійснення професійної діяльності, трансформацію пізнавальних мотивів у професійні, які поступово набувають статусу особистісної цінності як вагомого, стійкого, смислового становлення та розвитку фахівця.

За концепцією контекстного навчання головною метою і результатом процесу навчання є удосконалення та розвиток особистістю різноманітних складових професійної компетентності педагога.

Реалізація принципу професійної спрямованості освітнього процесу досягається через професійний контекст, що складається із сукупності предметних знань, організаційних, технологічних форм і методів діяльності, ситуацій соціально-психологічної взаємодії, характерних для певної сфери професійної праці [1, с. 87].

Реалізація принципу професійної спрямованості освітнього процесу забезпечується використанням низки традиційних та інноваційних засобів навчання, набір і зміст яких зумовлений контекстом професійної діяльності. Серед них:

- методи традиційного навчання: частково-пошуковий; дослідницький; проблемний;
- інноваційні засоби навчання: інтерактивні технології (мозковий штурм, робота в групах, кейс-метод, умовний мікрофон, дискутування, рольові та ділові ігри), технологія розвитку критичного мислення, веб-квест тощо.

У процесі контекстного навчання викладач-фасилітатор актуалізує, стимулює слухачів до розвитку, створює умови для їхнього самовдосконалення на основі використання емоційно-ціннісного досвіду як власного, так і слухачів.

Виходячи з вищезазначеного, зрозумілою стає особливість контекстного навчання під час освітнього процесу підвищення кваліфікації: удосконалення професійної компетентності відбувається не в передаванні інформації, а в розвитку здібностей слухача компетентно виконувати професійні функції, вирішувати професійні проблеми та завдання. Це сприяє виникненню умотивованої мети пізнавальної діяльності, унаслідок чого навчальна інформація й сам процес учіння набувають особистісного смислу, інформація перетворюється у професійні знання, вміння, навички й досвід особистості, тобто оновлені професійні компетентності [1].

У теорії контекстного навчання дорослих процесуальна частина навчання розглядається як сукупність трьох базових форм діяльності з відповідним професійним контекстом, а саме:

- навчальна діяльність з провідною роллю лекцій і семінарів;
- квазіпрофесійна, яка здійснюється в іграх, спецкурсах, спецсемінарах та ін.;
- навчально-професійна діяльність, що наближена до реальних ситуацій професійної сфери [1].

У послідовному переході від однієї до іншої із зазначених базових форм організації освітнього процесу і наближенні до кінця навчання слухачі отримують усе більш розвинену практику засвоєних знань.

Ідеї технології контекстного навчання нами покладено в основу структурно-функціональної моделі викладання на факультеті підвищення кваліфікації Сумського ОІППО курсу «Педагогічна інноватика», який є загальнодисциплінарним у змісті підвищення кваліфікації і присвячений теоретичним

і практичним проблемам інноваційних процесів в освіті, підготовці педагогічних працівників до інноваційної діяльності.

Системоутворюючим поняттям моделі є дефініція «професійна компетентність педагога», стосовно якої нами прийнято такі базові положення:

- професійна компетентність педагога – це інтегральна професійно-особистісна характеристика, що зумовлює готовність і здатність педагогічного працівника виконувати педагогічні функції згідно з прийнятими у суспільстві в конкретно-історичних умовах норм, стандартів, вимог;
- сформована професійна компетентність педагога як складна взаємодія професійних та особистісних характеристик є критерієм ефективності професійної діяльності педагога.

Запропонована структурно-функціональна модель містить мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуальний і результативно-оцінний блоки.

Мотиваційно-цільовий блок моделі включає цілі, завдання та очікувані результати навчання за програмою курсу «Педагогічна інноватика», зумовлені системою складових професійної компетентності, потрібних педагогу в реалізації освітніх завдань у педагогічній діяльності.

Змістовий блок моделі визначає зміст навчальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації, спрямований на вдосконалення та розвиток у слухачів комплексу компетенцій, необхідних для інноваційного розв'язання професійних завдань. Так, програмою курсу передбачається розгляд основних понять педагогічної інноватики, нормативних документів, що визначають напрями інноваційного розвитку освіти й супроводжують інноваційну освітню діяльність, сутність освітніх інновацій та їх призначення для вирішення проблем сучасної української школи. Серед інноваційних освітніх технологій, які підлягають засвоєнню вчителями, обрано детально розроблені в аспекті викладання шкільних курсів технології особистісно орієнтованого навчання С. Подмазіна, інтерактивного навчання О. Пометун, розвитку критичного мислення, кейс-метод, квест-технологія, портфоліо та ін.

Процесуальний блок моделі наповнений сукупністю організаційних форм, методів і засобів, що регламентують підготовку педагогів до запровадження освітніх інновацій, встановлення зв'язків між змістовим та результативно-оцінним блоками, і складається з навчальної, квазіпрофесійної та навчально-професійної частин.

Навчальна складова цього блоку є орієнтованою на надання слухачам необхідної наукової інформації, важливої для професійної діяльності педагога. Основними організаційними формами навчальної діяльності є лекції і семінарські заняття за варіативною тематикою. Наприклад, за вибором слухачів нами проводяться семінарські заняття з тем «Особистісно орієнтоване навчання – вектор модернізації української школи», «Інтерактивні технології як засіб формування та розвитку ключових компетентностей учнів» або «Кейс-метод як інноваційний засіб соціального розвитку учнівської молоді» тощо. Завданням семінару за будь-якою темою є формування у слухачів

первинних умінь користування певними інноваціями у професійній діяльності. Тому семінарське заняття проводиться обов'язково в інтерактивному форматі з використанням різноманітних інтерактивних вправ та інших інновацій [5].

Квазіпрофесійна складова процесуального блоку має демонструвати практику інноваційної діяльності педагогів із вирішення завдань нової української школи як школи компетентностей. Цей намір здійснюється під час навчання за програмою тематичного спецкурсу «Підприємницька компетентність як уособлення ідей Національної доктрини, Державного стандарту освіти та Концепції нової української школи». Мета спецкурсу – надати наукові знання про сутність підприємницької компетентності і на її прикладі продемонструвати можливості інноваційних технологій і прийомів щодо формування в учнів ключових компетентностей [3, 4, 6].

Навчально-професійна складова процесуального блоку передбачає виконання слухачами професійно спрямованих завдань, заснованих на застосуванні набутих теоретичних знань і первинно засвоєних професійних умінь. Прикладом такого завдання є виконання групових проектів за веб-квест-технологією.

Результативно-оцінний блок передбачає вивчення результатів формування та розвитку професійних компетентностей слухачів курсів, порівняння їх з метою й очікуваними результатами через вхідне та вихідне тестування, залік, виконання навчальних проектів або участь у конференції з обміну досвідом.

Оцінюючи ефективність створеної структурно-функціональної моделі викладання курсу «Педагогічна інноватика», слід відмітити помітний вплив контекстного підходу до організації освітнього процесу під час курсового підвищення кваліфікації на мотивацію педагогів до навчання на курсах підвищення кваліфікації, інноваційної діяльності, до побудови власної педагогічної системи навчання здобувачів освіти на інноваційних засадах.

Висновки. Отже, створена структурно-функціональна модель викладання курсу «Педагогічна інноватика» на засадах технології контекстного навчання відкриває нові можливості курсів підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти щодо реалізації особистісно-зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів.

Перспективами подальших розвідок проблем контекстного навчання мають стати розробки компетентнісно орієнтованих модулів у складі структурно-функціональної моделі, спрямованих на розвиток різних професійних компетентностей у залежності від особливостей професійної діяльності; поширення зазначеної моделі на інші навчальні складові у змісті підвищення кваліфікації. Це стане теоретико-методологічним підґрунтям покращення якості підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Список використаних джерел

1. Красильник Ю. Особливості реалізації технології контекстного навчання в навчальних закладах післядипломної педагогічної освіти. Вісник післядипломної освіти, 2015. Вип. 15. С. 86–95.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1980. Т. 4. С. 268.
3. Сударева Г. Науково-методичний супровід запровадження кейс-методу як засобу соціалізації учнівської молоді в системі післядипломної педагогічної освіти. Нова педагогічна думка: Науково-методичний журнал, 2016. № 2. С. 151–153.
4. Сударева Г. Підприємницька компетентність як уособлення ідей Національної доктрини та Державного стандарту освіти. [Науково-методична розробка спецкурсу модуля «Педагогічна інноватика» в системі післядипломної освіти]: Суми: НВВ СОІПО, 2016. 32 с.
5. Сударева Г. Розвиток професійної компетентності педагога в умовах післядипломної освіти / Г. Сударева // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: збірник наукових статей у 2 частинах / За заг. ред. О. Зосименко. – Суми : ФОП Цьома : Суми, 2017. Ч. 1. С. 376–380.
6. Уроки з підприємницьким тлом: навчальні матеріали / За редакцією Е. Бабінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава: Сова, 2004. 398 с.

SUDAREVA HALYNA. INNOVATIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF TEACHERS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The article substantiates the relevance of the problem of finding, creating and distributing effective means of increasing the level of professional competence of teachers in the conditions of postgraduate pedagogical education. The essence and specifics of the concepts «professional competence of a teacher» are considered; «context» and its semantic derivatives «contextual learning», «professional context». Features of the basic forms of activity in the technological part of contextual learning are disclosed: educational activity with the leading role of lectures and seminars; quasi-professional, which is carried out in games, special courses, special seminars, etc.; educational and professional activities that are close to real situations in the professional sphere. Emphasis is placed on the fact that it is precisely in the sequential transition from one to another of the specified basic forms of organization of the educational process that students receive an increasingly developed practice of the acquired knowledge. The structural-functional model of the implementation of contextual learning in the professional development system, tested in teaching the course “Pedagogical Innovation”, is presented. It has been proven that the structural-functional model developed on the basis of contextual learning technology opens up new opportunities for the post-graduate pedagogical education system to improve and develop the professional competence of pedagogical workers for the implementation of the tasks of the new Ukrainian school.

Key words: teacher’s professional competence, postgraduate pedagogical education, course professional development, contextual learning, pedagogical innovation.

Надійшла до редакції 31.10.2022 р.